

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 2 (95)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 2 (95)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

УДК 821.09:379.823

DOI 10.35433/philology.2 (95).2021.67-75

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ РОМАНУ ДЖ. ДЖОЙСА "УЛІСС" (АКЦЕНТИ ДАРІЇ ВІКОНСЬКОЇ)

М. В. Моклиця*

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю залучення роману "Улісс" Дж. Джойса в університетські й, по можливості, шкільні програми із зарубіжної літератури, а також необхідністю його тлумачення, незважаючи на надмірну ускладненість тексту й утрудненість сприйняття. Актуальним є також повернення спадщини Д. Віконської, письменниці, критика, мистецтвознавиці й літературознавиці, у сучасну українську культуру. Запропоновано модель аналізу модерністського роману "Улісс", створену на основі дослідницької праці Д. Віконської "Джеймс Джойс. Таємниця його мистецького обличчя" (1934). Зауважено, що вперше аналіз роману "Улісс" здійснюється з широким залученням півзабутої студії Д. Віконської, яка дотепер не втратила своєї актуальності, чітко артикулюється модерністська природа твору, зокрема сюрреалістичний стиль. Мета дослідження – привернути увагу до непересічної постаті Д. Віконської як засновниці українського джойсознавства, включити її в сучасний літературознавчий процес, показати з її допомогою знакову роль роману Джойса "Улісс". Відповідь на питання, чому саме роман Джойса "Улісс" вважають знаковим твором модернізму, має бути лаконічною, але переконливою, базованою на макро- й мікроаналізі тексту. Насамперед це унікальний зразок авторського самовираження, крайнього суб'єктивізму (хімерності Джойсової натури), перетворений на універсалізм. Ніхто такий суб'єктивний, як Джойс, ніхто такий універсальний, як він. Таким може бути тільки свідомий модерніст, який пройшов складний шлях пошуку зовні, у світі культури, та всередині, зазирнувши в ірраціональні глибини власної психіки.

Ключові слова: роман "Улісс", Д. Віконська, модернізм, сюрреалізм, потік свідомості.

* доктор філологічних наук,
професор, професор кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури
(Волинський національний університет імені Лесі Українки)
moklytsja@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7984-4377

THE METHODOLOGY OF ANALYSIS OF J. JOYCE'S NOVEL "ULISSES" (EMPHASES OF DARIA VIKONSKA)

Moklytsia M. V.

The relevance of the study is due to the need to include the novel "Ulysses" by J. Joyce in university and, if possible, school curricula in foreign literature, as well as the need for its interpretation, despite the excessive complexity of the text and difficulty of perception. It is also important to return the legacy of D. Vikonska, a writer, critic, art critic and literary critic, to modern Ukrainian culture. Research methodology: a model of analysis of the modernist novel "Ulysses", created on the basis of the research work of D. Vikonska "James Joyce. The secret of his artistic face" (1934). Scientific novelty: for the first time the analysis of the novel "Ulysses" is carried out with the broad involvement of the half-forgotten studio of D. Vikonska, which has not lost its relevance, clearly articulates the modernist nature of the work, including surreal style. The purpose of the study: to draw attention to the outstanding figure of D. Vikonska as the founder of Ukrainian Joyce studies, to include her in the modern literary process, to show with her help the significant role of Joyce's novel "Ulysses". Conclusions. The answer to the question why Joyce's novel Ulysses is considered a landmark work of modernism should be concise but convincing, based on macro- and microanalysis of the text. First of all, it is a unique example of the author's self-expression, extreme subjectivism (the whimsy of Joyce's nature), transformed into universalism. No one is as subjective as Joyce is, no one is as universal as he is. Such can only be a conscious modernist who has passed the difficult path of search outside, in the world of culture, and inside, looking into the irrational depths of his own psyche. This is the most rational, intellectual and at the same time irrational, or visionary, according to K.G. Jung, type of creativity. Second: this is the boldest (revolutionary, in the words of Vikonska) challenge to tradition (or Cultural Canon, according to K.G. Jung), which manifested itself in the ironic parody of almost all known literary forms and narrative means, many moral and ethical norms. Third: it is a brilliant example of the author's style, a variant of surrealism, which grows out of naturalism and turns into neomythologism. Joyce's style is characterized by the following features: associative metaphorical writing, author's dictionary, which includes numerous innovations, narrative reception of the flow of consciousness; use of dreams, delusions, other boundary conditions; a bizarre intertwining of past and present, when dead and living characters are equal in meaning; consistent reflection of the external in the internal and vice versa; a labyrinth of human wanderings in search of pleasures, meaning, cognition and self-knowledge. Joyce modeled the next stage in the development of culture – the transition from modernism to postmodernism, from an ironic re-reading of tradition to playing with it.

Keywords: novel "Ulysses", D. Vikonska, modernism, surrealism, flow of consciousness.

Постановка проблеми. Роман "Улісс" Джеймса Джойса (1922) – знаковий твір в історії модернізму, текст, який неможливо обійти увагою під час вивчення літератури ХХ століття на будь-якому з освітніх рівнів. Звісно, підходи до аналізу цього тексту можуть бути різні, залежно від завдань викладача й характеристик аудиторії, але в кожному разі це має бути досить розбірлива відповідь на питання, чому цей твір презентує цілу епоху в історії європейської та світової культури. Чому саме цей роман став знаковим, хоча й дружні, і ворожі голоси сходяться в одному: більш складного (свідомо та несвідомо

ускладненого автором) твору годі шукати. А ще це книга з найбільш одіозних – з історією спаленого англійського тиражу. Книги палили не раз: уся історія сповнена такими сюжетами. Це так, але осібно, саме одну, усі видані примірники – не так часто, особливо в нові часи. Це яскрава й зрозуміла метафора: книга – ворог. Який ворожий зміст (за саму лише форму, мабуть, таки не спалюють) умотивував цей вандалізм ХХ століття? Чи пов'язаний він із тією роллю, яку позначають історики менш дражливо: чільний твір Модернізму (тобто цілої епохи Модернізму)? Ще не почавши читання, мусимо тримати в

полі зору багато питань, а з кожною сторінкою прочитаного тексту їх додаватиметься все більше. Утім, за відвертим зізнанням критиків «Улісса», простих читачів (які б сіли й просто у своє читацьке задоволення прочитали роман) зовсім небагато, попри мільйонні тиражі чи не всіма мовами світу, які осідають у відомих і безіменних бібліотеках. Феноменальний твір, твір-монстр, твір-легенда, літературний міф ХХ століття, який і далі твориться його апологетами (маю на увазі щорічні (16 червня) з'їзди шанувальників, які второвують дублінські маршрути "Улісса"). Звісно, про такий твір навіть початкові історики літератури (тобто так чи інакше всі більш-менш освічені люди) мусять знати. Про цей роман необхідно говорити й з учнями, і зі студентами. Чи можна такий складний для сприйняття навіть на вищому інтелектуальному рівні твір аналізувати в освітньому процесі? Чи досить загальної характеристики, скомпільованої з доступних джерел? У тому-то й річ, що навіть найкоротша енциклопедична інформація про "Улісса" не задовольнить жодної аудиторії, лиш викличе численні запитання. Коротким змістом (викладом подій, переказом), який так широко практикується в процесі вивчення літератури, тут обійтися неможливо: попри велетенський обсяг, роман фактично безсюжетний. Подій, про які можна розповідати захопливо, не існує. Опис одного дня з життя Дубліна за посередництвом кількох персонажів, із якими нічого особливого за цей день не сталося... Чим довше викладач розказуватиме сюжет, тим більш загостриться питання: у чому ж важливість цього твору? Аби відповісти на нього переконливо, треба братися за текст і хоч невеличку його частину читати повільно, як тільки зможемо (за Р. Бартом). Якраз у цьому роман іде нам назустріч: його можна читати з будь-якого місця, принаймні

щоб скласти уявлення, з якої саме "матерії" він зроблений.

Аналіз рецептивної ситуації. На щастя, сучасний український читач нарешті (2015 року!) отримав повновартісний переклад роману. Як ствердив Я. (Р.) Семків в інтерв'ю для ЛітАкценту, переклад передає всі особливості оригіналу, зокрема, він так само іронічний, що дуже важливо. Тонку іронію перекласти іншою мовою надто складно, як і загалом оригінальний мистецький стиль. Щоправда, аналіз перекладних художніх творів – це окрема проблема, але й найбільш палкі противники такого аналізу не запропонували альтернативи (читати всю світову літературу в оригіналах – надто ілюзорна альтернатива, щоб її розглядати). Усе ж маємо змогу порівнювати кілька фрагментів роману, перекладених різними перекладачами, ці ж частини – з оригінальним текстом і так не лише наблизитися до першоджерела, а й краще розгледіти багатшаровість кожного фрагмента.

"Улісса" справді не обов'язково читати від початку до кінця, як будь-який інший роман, а декому й не варто, особливо в юному віці. І все ж для кожного віку можна підібрати фрагменти, крізь які посильно увійти в химерний світ (чи всесвіт) Джеймса Джойса. Пропонуємо це зробити за допомогою Д. Віконської. Ця унікальна жінка (за масштабами інтелекту та всебічною обдарованістю зіставна хіба з Лесею Українкою) не просто заснувала українське джойсознавство ще на початку 1930-х років, тобто в тому самому часі, коли роман "Улісс" широко дискутувався в багатьох країнах, а запропонувала культурі той приклад прочитання, який і досі вражає глибиною проникнення в текст і більшістю позицій випереджає навіть сучасних інтерпретаторів роману, особливо українських. Завдяки книзі Д. Віконської "Джеймс Джойс. Тайна його мистецького обличчя" (1934) в

західноукраїнській літературі також відбулася жвава дискусія про Джойса, дискусія, у якій узяли участь такі авторитетні критики, як М. Рудницький, М. Гнатишак, М. Деркач, багато інших. Як свідчить передмова Василя Ґабора до перевидання книги Д. Віконської у 2013 році, критика була переважно негативна, та "передовсім автори нападали на самого Джеймса Джойса", а багато хто вважав його роман "безумовно шкідливим (М. Гнатишак) [4: 10]. Навіть М. Рудницький, який про книгу ліричної прози "Райська яблінка" Д. Віконської написав: "Вражіння, сприйняті в цій книжці, – тільки для вибраних" [6: 296], вважав її студію про Джойса надто екзотичною.

У часі Д. Віконської ще мало апологетів "Улісса" (рецепція таких читачів, мабуть, далека від об'єктивності), зате обурених голосів вдосталь, і серед них більш ніж авторитетних: скажімо, німецький літературознавець, медієвіст Е. Р. Курціус, психоаналітик Карл Ґустав Юнг, автор дуже упередженої, за його ж зізнанням, передмови до німецькомовного видання, яка була опублікована пізніше і відома як стаття "Монолог "Улісса"" [6]. Д. Віконська цитує критичні думки, дискутує з ними, але не обмежується конкретними іменами, а намагається сформулювати основні тенденції в сприйнятті роману. І саме завдяки такому підходу їй вдалося, як нікому, аргументовано відповісти на питання, чому саме "Улісс" – знаковий твір Модернізму. Це при тому, що в її часі більшість читачів не сприймали його саме так, скоріше пророкували швидке забуття скандальному роману. Отже, параметри, за якими Д. Віконська розглядає новаторство (в її формулюванні – революційність) Джойса, варто використати як схему при загальній характеристиці роману. Розуміння дуже складного твору в неї розкладене по полицках.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю залучення роману "Улісс" Дж. Джойса в університетські й, по можливості, шкільні програми із зарубіжної літератури, а також необхідністю його тлумачення, незважаючи на надмірну ускладненість тексту й утрудненість сприйняття. Актуальним є також повернення наукової спадщини Д. Віконської в сучасне українське літературознавство.

Методологія дослідження – модель інтерпретації модерністського роману "Улісс", створена на основі дослідницької праці Д. Віконської "Джеймс Джойс. Тайна його мистецького обличчя" (1934).

Наукова новизна: уперше аналіз роману «Улісс» здійснено з широким залученням півзабутої студії Д. Віконської, яка не втратила своєї актуальності, чітко артикулюється модерністська природа твору, зокрема сюрреалістичний стиль.

Мета дослідження – повернути увагу до непересічної постаті Д. Віконської як засновниці українського джойсознавства, включити її в сучасний літературознавчий процес, показати з її допомогою знакову роль роману Джойса "Улісс".

Виклад основного матеріалу. Питанню складності роману, його нечитабельності Д. Віконська приділяє значну увагу. Дослідниця погоджується з тим, що роман справді складний і що вона теж у процесі читання пройшла через етап роздратування й небажання читати далі. Водночас затемненість певних фрагментів здалася їй своєрідною провокацією, викликом, адже перший розділ роману письменниця прочитала з повним захопленням, дивуючись саме простоті викладу, усупереч налаштуванню на нездоланну складність, про яку прочитала в критиці. Загалом шум навколо роману не захопив Д. Віконську до читання, а сформував певне упередження. Але,

підбравши ключик до найбільш ускладнених фрагментів, Д. Віконська змогла досягнути масштабний задум Джойса й захопитися його неймовірною сміливістю та геніальністю. Отже, складність є похідною рисою від універсалізму Джойса, від інтелектуалізму роману, від максимального насичення різноманітною інформацією. У художній текст Джойс умістив велетенську бібліотеку. Д. Віконська порівнює роман із подібними явищами в сучасній літературі, з романами М. Пруста "У пошуках утраченого часу", В. Вульф "Міссіс Деловуей", романами Д. Лоуренса, іншими: літературний контекст дає змогу виокремити саме те, що вирізняє новаторство Джойса, разом із його суголосністю багатьом явищам. Д. Віконська підкреслює: "Тою своєю прикметою єдності при одночасній різноманітності конструкція «Улісса» однозгідна з устроєм сотвореного світа. Має характер величавий, космічний" [1: 25].

Проблему складності Д. Віконська пов'язує насамперед зі стильовою своєрідністю й інтелектуалізмом. І тут вона пропонує цікаву позицію для дискусії, чітко усвідомлюючи, що "Чисто інтелектуальний підхід у літературі дає огляд різних об'єктивних фактів життя включно до розумової аналізи чуттєвих моментів, але бракує йому того глибокого чуття, яке щойно родить справжню поезію" [1: 54]. Інтелектуальність роману справді надмірна, розумовий підхід дає про себе знати скрізь. Проте Д. Віконська не вважає це недоліком: "Мистецький твір таких розмірів не може обійтися без співучасті інтелекту. Проте суть "Улісса" ірраціональна, черпана з глибоких джерел незбагненого життя. В ньому притаєні іскри жаги, що розпалила уяву артиста, і він житиме таємничим життям твору, який є відламком нерозгаданої людської душі" [1: 58]. Визначаючи природу творчого

процесу, Д. Віконська апелює до концепції К. Г. Юнга про візійну творчість, сполучену з океаном колективної психіки, з колективним несвідомим.

З інтелектуалізмом авторка пов'язує філософію роману: "Обсяг порушених тут проблем далеко переходить круг вузьких зацікавлень пересічного європейця <...> все нав'язне величавістю космічних просторів, величавістю дивної конечности всяких проявів та подій. Чуємо велич первісного життя не менше як велич абстрактних розумувань людського розуму" [1: 57]. Ідеться про світогляд людини нового часу, яка озиралася панораму історії людства без захоплення, патетики чи риторики, але водночас і без апокаліптичного надсаду, властивого мистецтву експресіоністів. Це людина, яка бачить тимчасовість найвищих досягнень і непроминушість повсякденного життя. Вільна від ілюзій, вільна духом – загалом вільна людина, а тому часто іронічна, скептична, а то й саркастична. У глибині – трагічна, але змирено трагічна, з розумінням всеохопності законів людського буття.

Аналізуючи зміст роману, Д. Віконська вступає в найбільш дражливу дискусію із сучасниками про аморальний зміст твору. "Деякі уступи та описи в «Уліссі» справді драстичні. Інстинкти людини представлені такими, якими вони є: брутальні, жорстокі, часто гидкі. Автор дивиться їм просто в лице і так їх описує" [1: 59]. Оглядаючи найбільш брутальні фрагменти оповіді, відзначає їх як натуралістичні, але водночас реалістичні. Жодних ілюзій і для читачів – життя сповнене неоконкретності та бруду, водночас: "Неморальна книжка, подібно як неморальна одиниця, відзначається тим, що представляє погане – наче гарне, заборонене – як дозволене, шкідливе – як байдуже" [1: 59]. Письменниця не знаходить того зловживання натуралізмом, яке б

виводило твір за межі мистецтва. Усе в романі артистичне й підпорядковане мистецькій меті.

Зі змістових аспектів роману Д. Віконська аналізує проблему віри та безвір'я, широко обговорювану персонажами, а також національне питання. "Вірність власній расі і власній країні" – вимовна назва параграфу. Полемізуючи з Курціусом, який вважав, що Джойс опирається відродженню ірландської народності, Д. Віконська пише: «Мое враження інше. Сама приналежна до поневоленого народу, знаю добре те почування любови, в якому найдетк(найдете) і біль. І сором, і бажання самопосвяти, і пристрасну нетерпеливість з хибами, що досі не дозволяють визволитись з-під панування сильніших» [1: 35]; "Так само критичні, не раз повні їдкою сарказму вискази Джойса про національне відродження Ірландії не виключають глибокої любови до рідного краю" [1: 36]; "Традиційне почуття духовної та інтелектуальної вищости ірландців нал (д) англійцями виступає також в автора «Улісса». Це почуття основане на відомій тупости і браку фантазії пересічних англійців у порівнянні до вродженої кожному ірландцеві буйної мистецької уяви" [1: 41]. Д. Віконська наголошує, що часто диспозиція ірландці / англійці тлумачиться в літературі як аналогічна до греки / римляни.

Наступний важливий акцент, якому Д. Віконська приділяє найбільше уваги, – це стиль роману, особливості його мистецької форми. Загалом дослідниця – досвідчений критик, має власне уявлення про те, що саме робить літературу мистецтвом. "Де нема літературної форми, там нема літературного твору, а є лише сирий, будь і найцікавіший, матеріал", – писала Д. Віконська в статті "Форма й зміст у літературі" [2: 15]. Тому природно, що питання про значення «Улісса» вона розглядає насамперед на

формальному рівні. Дуже часто звертає увагу на мову роману й захоплюється нею: "Це цікавий зразок сюрреалістичної методи життєвого (instantanée звуть її влучно французи) схоплення неперервної струї свідомости одиниці" [1: 23]. Дуже високо оцінює мистецький ресурс прийому потоку свідомості, а прикінцевий монолог Моллі, поданий як потік свідомості, вважає літературним шедевром. Стиль роману визначає як сюрреалізм, який органічно поєднується із натуралізмом та міфологізмом.

На відміну від більшості інтерпретаторів роману, Д. Віконська персонажним центром роману вважає не Блума, а Дедала, часто називає його головним героєм: "Стефан не тільки головна дієва постать повісті "Улісс". Він для нас іще чимось цікавіший: він тотожний з автором повісті". "Стефан Дедал (себто Джеймс Джойс) викладає про провідні мотиви Шекспірової тематики, а в дійсності говорить про себе, користає з постаті Шекспіра як заслони для сповіди власних душевних конфліктів" [1: 29]. "В "Уліссі", одна з двох головних постатей, Блум, – наскрізь пересічна. Друга головна постать, Стефан Дедал, – виняткова, проблематична істота" [1: 33].

Цю тезу Д. Віконська широко аргументує, зіставляючи події "Улісса" з романом "Портрет митця замолоду", більш традиційним за формою й досить прозоро біографічним попереднім твором Джойса. Цей аспект уведений також у проблему суб'єктивності / об'єктивності оповіді. "З погляду психічної алхімії, "Улісс" – це цікавий зразок перетворювання зовнішнього на внутрішнє і навпаки" [1: 27]. "«Улісса» треба розуміти як узверхнення (exteriorisation) внутрішнього, як проба визволити себе від настирливих комплексів і думок, як сповідь перед самим собою у формі величавої криптограми" [1: 28].

Власне, тут запропонована не лише характеристика роману Джойса, а й формула будь-якого модерністського твору. Внутрішній митець стає головним естетичним об'єктом творчості, пізнання власної суб'єктивності, або ж рефлексія, – основним мотиватором творчого процесу. Чим глибше занурюється митець у світ власної психіки, тим більш вірогідно, що він створить із неї інший світ, вражаюче достовірний (реалістично-натуралістичний) та умовно-міфічний водночас.

Сюрреалізм роману можна розгорнути через метафори-маркери (ті, що утвердились як знакові саме для сюрреалізму: образи дзеркала та лабіриту. Дзеркало з'являється в першій сцені як занижений побутовий предмет (персонаж голиться перед тріснутим дзеркалом служниці), який одразу набуває переносного значення (це ірландське мистецтво) і в кожній новій ситуації розширює діапазон значень. Місто Дублін – зовнішній лабіринт, сповнений блукань персонажів між парадними та задніми планами численних вулиць і помешкань, але це також метафора внутрішнього життя кожного з персонажів, метафора невичерпної складності й незбагненності внутрішньої людини. Метафора очолює парад образних засобів, оскільки проростає з асоціативного поля кожного об'єкта опису: "Враження єдності повстає у великій мірі завдяки методі витворювання численних асоціацій. Ці асоціації такі всеохопні, що майже кожна описана подія і кожне слово викликає спомин про зв'язані з ним попередні або здогадні події, відтворюючи в той спосіб сильне враження суцільності" [1: 25].

Підтекстове залучення в композицію роману епопеї Гомера "Одісея" – прояв інтелектуалізму роману, а також ознака його сюрреалістичної природи.

Скориставшись підказкою Д. Віконської щодо ролі Стефана Дедала,

можемо обрати аспект вибіркового прочитання тексту – монологи, діалоги, описи, пов'язані саме з цим персонажем. Можна навіть схематизувати сюжет Стефана. Д. Віконська зауважує: "Вже на перших сторінках книжки є згадка про душевний конфлікт молодого Дедала – конфлікт на тлі його релігійних почувань у зв'язку зі смертю його мами. Цей конфлікт має характер справжнього Фройдівського комплексу і тягнеться крізь усі змальовані події" [1: 21]; "Привид умираючої матери не покидає Стефана протягом усієї книжки" [1: 30]. Ось зразки оповіді, яка супроводжує Стефана Дедала. Стефан вчить учня розв'язувати математичні задачки: "Літери і цифри рухалися по сторінці в поважному мавританському танці, вбрані в маскарадні одіння, у химерних шапочках квадратів і кубів. Подайте руку, поверніться, поклоніться дамі: отак-о: пустотливі фантазії маврів" [5: 14]. У цілій ситуації виразно показано, як легко за допомогою образного мислення зумів Стефан пояснити, здавалось, безнадійно відсталому, нездатному засвоїти математику учневі складні поняття. Над метафорою, звісно, треба тривалий час поміркувати: в'яснити, що таке мавританський танець і чому автор бачить його в поєднанні літер і цифр. Але така робота обов'язково винагороджується невеличким відкриттям (усі школярі знають, що цифри, якими вони користуються, називаються арабськими, на відміну від римських, але не замислюються на цим).

Інший приклад асоціативного мислення й метафоризації оповіді: "Ось уже він ступає не по крупному піску. Черевики знову топчуть вогкі хрумкі водорослини, скойки, слизьку рінь, що простягається купами й купами, уламки дерева, поточені шашелем, залишки Армади. Болотяні калюжки в піску прагнули просочити підшви його черевиків і тхнули затхлим сопухом. Він

обходив їх обережно. У мокрому піщаному місиві, загрузнувши по пояс, стирчала пляшка. Вартовий: острів нестерпної спраги. На самому березі поламані обручі; далі від води купа рибальських сіток, потемнілих, безнадійно заплутаних-переплутаних, ще далі задні двері, на яких крейдою виведено якісь кривулі, а вище мотузка білизняна з двома розіп'ятими на ній сорочками. Рінгсенд: вігвами засмаглих стерничних та шкіперів. Людські черепашки" [5: 20]. Для повноти сприйняття й розуміння епізоду знову треба дещо розширити ерудицію, скажімо, довідатися, що таке Армада й чому саме її залишками вважає герой поточені шашелем уламки дерева (у пошуках інформації допоможуть коментарі до роману, дуже численні, якими не варто нехтувати). Але цікавість фрагмента в іншому: це дуже деталізований опис, із залученням побутових, зумисне занижених на ті описів романтичних, фрагментів дійсності, загалом характерний для реалістів, здається надмірною скрупульозністю, якоюсь фактографією. Але це поверхнєве враження. Насправді наратив тут інший, ніж у реалістичних описах. Не йдеться, як у реалістів, про тло чи достовірний контекст, а винятково про специфіку світосприйняття Стефана Дедала (а отже, й автора). Кожна деталь отримує широке асоціативне поле й стає місткою метафорою, над кожною треба напружувати уяву. Чому болотяні калюжки прагнуть просочити черевики й тхнуть затхлим сопухом? Чому пляшка стирчить із піску по пояс? Чому сорочки розіп'яті? Чому людські черепашки? Відповідь на кожне з питань змушує активно працювати уяву, рухатись слідом за автором його асоціативними лабіринтами та отримувати естетичну насолоду, адже примхливі, на перший погляд, скоки авторської уяви насправді несуть у собі глибокі знання про світ.

Отже, модель роботи з текстом може бути рухом від загального до конкретного або навпаки. Але в будь-

якому разі вони мають узгодитися. Чітко сформульовані загальні характеристики феноменології роману мають знайти підтвердження в читацькому сприйнятті, а тому обов'язково повинні містити етап повільного читання тексту. І найкращим для цього видається перший розділ.

Висновки й перспективи дослідження. Відповідь на питання, чому саме роман Джойса «Улісс» вважають знаковим твором модернізму, має бути лаконічною, але переконливою, базованою на макро- й мікроаналізі тексту. Насамперед це унікальний зразок авторського самовираження, крайнього суб'єктивізму (хімерності Джойсової натури), перетворений на універсалізм. Ніхто такий суб'єктивний, як Джойс, ніхто такий універсальний, як він. Таким може бути тільки свідомий модерніст, який пройшов складний шлях пошуку зовні, у світі культури, і всередині, зазирнувши в ірраціональні глибини власної психіки. Це максимально раціональний, інтелектуальний і водночас ірраціональний, або візійний, за К. І. Юнгом, тип творчості. Водночас це найбільш сміливий (революційний, за висловом Віконської) виклик традиції (або Культурному Канону, за К. І. Юнгом), який проявився в іронічному парадіюванні чи не всіх відомих літературних форм і наративних засобів, багатьох морально-етичних норм. Крім того, це блискучий зразок авторського стилю, варіант сюрреалізму, який виростає з натуралізму й перетворюється на неоміфологізм. Сюрреалістичний стиль Джойса характеризується такими рисами: асоціативне метафоричне письмо, авторський словник, який включає численні новотвори й наративний прийом потоку свідомості; використання сновидінь, марень, інших межових станів; хімерне переплетіння минулого та сучасного, коли мертві й живі персонажі

урівнюються в значенні; послідовне віддзеркалення зовнішнього у внутрішньому й навпаки; лабіринт блукань людини в пошуках задоволень, сенсу, пізнання та самопізнання. Джойс змоделивав наступний етап розвитку культури – перехід від модернізму до постмодернізму, від іронічного перечитування традиції до гри з нею.

В українському джойсознавстві концепція Д. Віконської досі не врахована. Водночас її доробок може суттєво вплинути на подальший розвиток цієї галузі літературознавчої науки. Але не тільки: ця праця здатна вплинути й на теорію модернізму, і на вивчення багатьох письменників, українських і зарубіжних, творчість яких формувалася на ґрунті модернізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Віконська Д. Джеймс Джойс. *Тайна його мистецького обличчя*. Львів: Піраміда, 2013. 75 с.
2. Віконська Д. *Ars longa...* Літературознавство. Мистецтвознавство. Культурологія. Есеї. Львів: Піраміда, 2015. 352 с.
3. Габор В. Аристократка духу: Дарія Віконська. *Жінка в чорному. Етюди, поезії в прозі, нариси, діалоги*. Львів: Піраміда, 2013. С. 7–18.
4. Габор В. Основи українського джойсознавства. *Тайна його мистецького обличчя*. Львів: Піраміда, 2013. С. 7–14.
5. Джойс Дж. Улісс; пер. з англ. О. Терех, О. Мокровольський. Післямова, В. Скуратівський. Київ: Вд-во Жупанського, 2015. 736 с.
6. Рудницький М. Рідкий дебют. *Райська яблінка. Антологія української малої "жіночої" прози Галичини міжвоєнного періоду*. Львів: Піраміда, 2014. С. 294–296.

7. Юнг К. Г. Монолог "Улісса" / Нойманн Э., Юнг К.Г. Психологический анализ и искусство; пер. с англ. Г. Бутузов, О. Чистяков. Москва: Ваклер; Киев: Рефл-бук, 1996.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Vikonska D. (2013). *Dzheims Dzhois [James Joyce]. Taina yoho mystetskoho oblychchia*. Lviv: Piramida 75 s. [In Ukrainian].
2. Vikonska D. (2015). *Ars longa... Literaturoznavstvo. Mystetstvoznavstvo. Kulturolohiia. Esei [Literary Studies. Art history. Culturology. Essays]*. Lviv: Piramida. 352 s. [In Ukrainian].
3. Gabor V. (2013). *Arystokratka dukhu: Dariia Vikonska [Aristocrat of spirit: Daria Vikonska]. Zhinka v chornomu. Etiudy, poezii v prozi, narisy, dialohy*. Lviv: Piramida. S. 7–18. [In Ukrainian].
4. Gabor V. (2013). *Osnovy ukrainskoho dzhoisoznavstva [Fundamentals of Ukrainian joy science]. Taina yoho mystetskoho oblychchia*. Lviv: Piramida. S. 7–14. [In Ukrainian].
5. Dzhois Dzh. (2015). *Ulyss [Ulysses]; per. z anhl. O. Terekh, O. Mokrovolskyi. Pisliamova, V. Skurativskyi. Kyiv: Vd-vo Zhupanskoho*. 736 s. [In Ukrainian].
6. Rudnytskyi M. (2014). *Ridkyi debiut [Rare debut]. Raiska yablinka. Antolohiia ukrainskoi maloi "zhinochoi" prozy Halychyny mizhvoiennoho periodu*. Lviv: Piramida. S. 294–296. [In Ukrainian].
7. Iunh K. H. (1996). *Monoloh "Ulyssa" [Monologue "Ulysses"] / Noimann Э., Yunh K.H. Psykhoanalyz y uskusstvo; per. s anhl. H. Butuzov, O. Chystiakov. Moskva: Vakler; Kyev: Refl-buk*. [In Russian].

Стаття надійшла до редколегії: 19.10.2021

Схвалено до друку: 26.11.2021